

Referat från rundabordsmöte: Nytt havsmiljöinstitut till Göteborg?

3 maj 2007 9.30-12.00, Fakultetsvåningen, Chalmersvillan

Deltagare: Anders Ahlbäck, GAME, Johanna Frei, Bostadsbolaget, Ulf Andersson, Göteborgs universitet, Marie Charlotte Gren, Hydro Polymers AB, Håkan Lindved, Ramböll AB, Sven Lyngfelt, Sjöfart och marin teknik CTH, Leif Phil, Göteborgs universitet, Björn Sjöberg, Länsstyrelsen Västra Götaland/Vattenmyndigheten för Västerhavet, Barbara Thulin, Geo Innova AB, Friederike Ziegler, SIK - Institutet för Livsmedel och Bioteknik AB, Thomas Nilsson, Huvudsekreterare Havsmiljöutredningen, David Turner, Professor i Marin kemi – Göteborgs universitet, Anna Jöborn, IVL.

Mötets upplägg

Mötet inleds med korta presentationer från Anna Jöborn, IVL, Thomas Nilsson, huvudsekreterare i Havsmiljöutredningen samt David Thurner, professor i marin kemi vid Göteborgs universitet. Mellan varje presentation ges utrymme för frågor, och efter presentationerna följer den gemensamma diskussionen. Mötet leds av Anna Jöborn.

Inledning

Anders Ahlbäck hälsar alla välkomna, säger några ord om GAME och NMC, och lämnar sedan över ordet till Anna Jöborn. Efter att de närvarande får kort presentera sig, inleder Anna med att i korthet beskriva havet som elementär resurs för människan – mat, transport, rekreation etc. förväntar vi oss alla att kunna få från havet.

”Vilka är de stora problemen med havet?”

Anna fortsätter med att berätta om komplexiteten i att arbeta med frågor som rör havet, och havsmiljöfrågor i synnerhet. Beroende på vem som frågas blir det ofta väldigt olika svar kring ”vilka är de stora problemen med havet?”, men ännu större skillnader i vilka lösningar som föreslås för att hantera problemen. För att jobba med havsmiljöfrågor utifrån ett samhällsperspektiv krävs därför många olika kompetenser, och tillvägagångssätten får en tvärvetenskaplig karaktär med många inblandade discipliner: naturvetenskap, ekonomi, humaniora, politik etc.

För att åskådliggöra detta ber Anna mötets närvarande att parvis ägna några minuter åt att berätta om de frågor de själva finner mest relevanta för havet. Detta diskuteras livligt och mynnar ut i följande sammanställning:

- havsnivåhöjning,
- övergödning,
- fiskeriverksamhet,
- okända ämnen,
- havet är en allmän resurs,

- överfiskning,
- klimatförändring och
- olika problemställningar i olika havsområden (t.ex. Östersjön kontra Västerhavet).

Anna Jöborn om havsmiljöfrågor

Anna fortsätter sin presentation med att nyansera bilden av havsmiljöfrågor och poängterar att i livsstilfrågorna hittas orsakerna men inte svaren till hur vi ska komma till rätta med nedsmutsning, överfiskning, algbloomning, oljeutsläpp o.s.v. Att företag och industrin har en central roll i detta står klart, men en stor samhällsutmaning ligger i att öka kommunikationen och samarbetet mellan näringslivets aktörer och samhällets myndigheter.

Anna nämner också att traditionella tekniklösningar inte enbart kan utgöra helheten för den långsiktiga lösningen av samhällets påverkan på havet. Det måste till mer innovativa metoder och systemlösningar, och bättre beskrivningar av miljötillståndet. En av deltagarna exemplifierar med att ”lösningen finns i att se till att oljan inte släpps ut, snarare än att fokusera på hur vi gör när oljan har släppts ut”.

Havsmiljöutredningen

Thomas Nilsson tar vid efter Anna och inleder med att berätta om det regeringsuppdrag som ligger till grund för utredningen, som han själv är huvudsekreterare för och som har letts av Göran Enander. Utredningen har haft sin utgång i tre huvudfrågor:

1. Samordning/samverkan kring marin miljöövervakning med fokus på organisationsfrågor;
2. Överföring av kunskap, från forskning till samhället och myndigheter; samt
3. Behövs det nya satsningar inom forskning, utbildning och övervakning utöver det som finns idag?

Utöver detta har utredningen jobbat med två delfrågor:

1. Kan ett nationellt havsmiljöinstitut ersätta de tre marina centrum som finns idag?
2. Hur kan kunskapen hos fiskerinäringen öka med avseende på skonsammare fiskeredskap, och mindre risk för utfiskning?

Regeringen har under utredningens gång utökat uppdraget med ett tilläggsdirektiv med fokus på EU-direktivet ”Marina miljön” och genomförandet av en pilotstudie för gemensam förvaltning av Östersjön av de berörda staterna, samt fysisk planering till havs aktuell vid t.ex. havsbaserad vindkraft och gasledning. I detta tilläggsdirektiv ska även frågor som långsiktighet i byggande till havs, ökad tillgänglighet av databaser samt ökad effektivitet i nyttjandet av forskningsfartyg beröras.

Delbetänkande – Ett Svenskt Havsmiljöinstitut

Frågan om ett havsmiljöinstitut berättar Thomas att utredningen fick i uppdrag att redovisa tidigare än de övriga frågorna i utredningen. Denna lämnades till regeringen i slutet av förra året.

Huvudfrågorna för detta delbetänkande var:

1. De tre marina centrums framtid;
2. Förutsättningar för ett forskningsinstitut för Östersjön, eller ett nationellt för Sveriges hela kuststräcka;
3. Att jobba nationellt i ett sådant institut (tillskillnad från regionalt, som tidigare);
4. Tvärvetenskapen måste öka i de marina frågorna; mer samhällskunskap som ekonomi, planering, styrmedel o.s.v.
5. Åtgärder för att hantera de marina frågorna; samt
6. Insatserna för hav måste intensifieras, men hur?

Givet dessa frågeställningar har utredningen övervägt möjligheter som att bilda en ny myndighet med ansvar för havet, placera ett institut på en befintlig myndighet (som t.ex. Naturvårdsverket, Fiskeriverket, SMHI) eller att bilda ett fristående bolag eller stiftelse (som t.ex. SIK och IVL).

Utredningen har dock värnat om att ett sådant institut bör vara oberoende med en stor egen integritet, att det bör vara tvärvetenskapligt i sin verksamhet och forskningsnära, samt att det bör bygga på det som redan finns. Förslaget har således fallit på ett nationellt institut där de nuvarande tre marina centrumen som finns i Göteborg, Stockholm och Umeå formellt avvecklas men utgör noder i den framtida, nya organisationen. Utöver dessa tre noder bör en ny inrättas i Kalmar för att institutet bättre ska kunna täcka den långa Östersjökusten. Detta institut är föreslagit till att förläggas vid Göteborgs universitet, men Stockholms universitet skulle också utgöra en lämplig förvaltare.

Göteborg universitets ledning har gett institutet sitt formella stöd, men även visat sig intresserade av att delfinansiera verksamheten. Detta tillsammans med Göteborg universitets marina prägel har fällt avgörande i utredningens förslag av Göteborg som huvudort.

Utredningen har under våren varit ute på remiss, och regeringen kommer att fatta beslut den 30 april 2008.

Efter Thomas genomgång av utredningen passar deltagarna på att ställa en del frågor. Dels är nyfikenheten stor kring vilken auktoritet/beslutsrätt ett sådant institut skulle komma att ha. Thomas svarar att den skulle vara större än idag (jämfört med de marina centrumen) och förmodligen jämförbar med den som myndigheter har.

Det påpekas att det internationella perspektivet är väldigt viktigt, där Sverige bör sikta på att kunna agera med en röst i de marina frågorna; vilket inte är fallet idag, där flera olika myndigheter och institutioner representerar Sverige i internationella sammanhang.

På frågan om andra myndigheter kommer att inkluderas i institutet svara Thomas utredningen kommer att återkomma kring de strikt organisatoriska frågorna.

Diskussionen förs vidare kring dilemmat kring vem som har betalningsansvar kring havsmiljöförstöring och om institutet skulle kunna vara en lösning för att bringa klarhet i den typen av problem – för närvarande finns det ingen myndighet som har tagit det fulla ansvaret för havsmiljöfrågorna. Men för att kunna hitta en lösning på den typen av problem är de närvarande eniga om att det snarare är en ny myndighet – och inte ett institut – som är svaret. En deltagare hoppas att institutet, åtminstone, ska kunna bättra på kommunikationen mellan departementen kring marina frågor, som idag kan anses vara något bristfällig. Thomas anger att via finansieringen kan andra departement än t.ex. utbildningsdepartementet komma att knytas nära till institutet, som miljö- och jordbruksdepartementet m.fl.

Ett havsmiljöinstitut vid Göteborgs universitet?

Efter att de närvarande har återsamlats från fikan är det David Thurners, professor i marin kemi vid Göteborgs universitet, att berätta om den dialog som förts internt på Göteborgs universitet kring ett eventuellt värdskap av ett nationellt marint institut.

David inleder med att berätta om att universitetets nya rektor – Pam Fredman – har klargjort att havsmiljöfrågor ska ingå som ett profilområde vid universitetet. Universitetet naturvetenskapliga fakultet har länge haft en tydlig marin profil. Den har dock varit neråtgående under senaste tiden, men här ser David en möjlighet för universitetet att återigen kunna stärka den marina forskningen då, bland annat, det föreslagna institutet har fått ett starkt stöd av rektorn.

Det har, naturligtvis, väckts en del frågor kring lämpligheten av att inhysa ett nationellt centrum vid ett universitet, bland annat om hur detta skulle komma att påverka integriteten för universitetet. Här presenterar dock David att från universitetets ledning har detta inte setts som något problem, snarare har man lyft fram de fördelar som en sådan organisatorisk lösning skulle bära med sig. Ett sådant institut skulle få direkt tillgång till en bred kompetensbas, och inte bara inom det naturvetenskapliga området, utan även inom ekonomi, juridik och media och kommunikation (vilket David påpekar att institutet kommer att ha särdeles stor nytta utav i kommunikationen ut mot myndigheter och samhället i stort). Dock saknar Göteborgs universitet en teknisk fakultet, men med Chalmers vägg-i-vägg finns det nära tillgång till högkvalitativ tekniskt kunnande, och David förutspår att Chalmers kommer att bli en viktig partner för institutet.

Vidare berättar David om sin syn på institutet, där han lyfter fram att institutets analys och syntesgrupp bör ha funktionen av en tankesmedja med flera både nationella och internationella gästforskare för att kunna driva en bred vetenskaplig förankring och ge institutet en stor kunskapsdynamik.

David anser att institutet inte kommer att råda någon brist på den nödvändiga infrastrukturen (forskningsfartyg, fältstationer o.s.v.) för att kunna bedriva sin verksamhet. Totalt i Sverige finns det fler forskningsfartyg än vad där finns efterfråga för och, även om flera är gamla, bör det kunna tillgodose de kommande behoven.

Vidare berättar David att det föreslagna institutet bör ha inflytande på Svensk marin miljöövervakning, samt ett stort inflytande i hur övervakningen ska bedrivas. Han påpekar att det, i det här sammanhanget, är viktigt att utförare och planerare inte är samma personer för att bibehålla kvalitén i det arbete som ska bedrivas.

Den informationsspridning som bedrivs av de nuvarande marina centrumen bör fortsätta, men att det finns mycket att förbättra kring kommunikationen mellan forskarvärlden och samhällets aktörer. Idag saknas till exempel tillräckliga uppföljningar och utvärderingar på det arbete som produceras av forskare och är ämnade till myndigheterna.

Institutet ska, enligt David, bedriva forskning och, som tidigare framhållits flera gånger under dagen, ska den vara tvärvetenskaplig i sin karaktär för att på ett korrekt sätt kunna ta sig an havsmiljöfrågorna. Även om forskningsinfrastrukturen inte är vid trängande behov av ytterligare finansieringen är forskningen det i övrigt; det behövs till exempel externa resurser för gästforskare.

Internationell samverkan är av stor vikt för den här typen av institut – både i termer av forskningssamverkan, men även i myndighetssamverkan och EU-bevakning. Detta skulle mycket väl kunna bli en av institutets stora styrkor över den nuvarande situationen: att ge Sverige möjligheten att agera med en röst i de internationella sammanhangen på den globala arenan så väl som den Europeiska. EU:s nya grönbok på hav indikerar vikten av att vara närvarande och deltagande i de Europeiska processerna. Här är Västra Götalandsregionen (VGR) föregångare, som har tagit initiativ till maritima partnerskap inom EU.

Avslutande frågor och diskussion

Björn Sjöberg, Länsstyrelsen Västra Götaland/Vattenmyndigheten för Västerhavet, inleder den efterföljande diskussionen med att påpeka vikten av balanserad, samlad och välkommunicerad kunskap inom naturvetenskap, ekonomi, och sociala frågor för de regionala myndigheterna. Detta bör vara ett prioriterat fokusområde för institutet.

Anna Jöborn ber de närvarande att fundera kring vilken nytta industrin skulle kunna få av ett nationellt marint institut. Hon förtydligar med att undra över vilken typ av information och hur ska den presenteras och tillgängliggöras? Leif Phil, Göteborgs universitet, svarar att även för forskarvärlden finns det ett stort behov av att samla den information och data som redan mäts av marina centrum, myndigheter, universitet/högskolor och andra organisationer. I dagens situation måste man, i princip, vara kompis med någon inom organisationerna för att få data tillgänglig! David svarar med att för att ett institut ska kunna bedriva den typ av kommunikativ verksamhet och täcka de behov och efterfrågan som finns krävs det en betydligt större budget än den föreslagna.

Friederike Ziegler, SIK - Institutet för Livsmedel och Bioteknik AB, undrar om institutet kommer att bedriva någon konsultverksamhet. Den typen av verksamhet anses dock vara svårbalanserad mot institutets oberoende ställning gentemot industrin och myndigheter. Därför skulle en konsultverksamhet kräva en stor noggrannhet och försiktighet i valet av uppdrag att utföra.

Vidare ställs frågan huruvida institutet förväntas bättra på utbytet mellan vattenvårdförbunden. Detta är inte alls självklart, men anses av de flesta som möjligt och det utan till några större extrakostnader.

Anna Jöborn konstaterar under den pågående diskussionen att tillgången till sammanställd och kvalitetssäkrad data verkar vara en springande punkt för samtliga aktörer (näringsliv, forskning och myndigheter) och antyder att detta bör vara en central fråga för planeringen av institutets verksamhet. Samtliga verkar hålla med, men Björn Sjöberg berättar att SMHI kommer att inom en snar framtid att web-publicera sina databaser. Detta initiativ ses naturligtvis som väldigt bra, men det kommer inte att täcka samtliga behov och därmed kommer ytterligare initiativ att behövas.

Diskussionen berör än en gång de frågeställningar som har med marin miljöövervakning att göra. De flesta verkar överens om att den operativa övervakning inte ska bedrivas av forskare/universitet utan bör vara utlagd på konsultbasis. Däremot ses det som fruktbart att institutet tar en ledande/aktiv roll i att designa övervakningssystemen och fastställa ramen för vad som bör övervakas och hur.

Ulf Andersson, Göteborgs Miljövetenskapliga Centrum (GMV), får en fråga riktad till sig angående informationsspridning, som är en viktig del av GMV:s verksamhet. Ulf förklarar att GMV inte bedriver aktivt informationsspridning mot industri och myndigheter utan, via sin Miljöportal (www.miljoportalen.se) gör miljöforskning begriplig för samhället i stort under parollen att innehållet ska vara "begripligt för gymnasiestudenter". I denna diskussion uppmärksammas att frågan kring målgrupper är grundläggande, och även hur ofta material ska publiceras, t.ex. årligen, vartannat år etc. Innehållet i denna typ av forskarrapporter riktade mot samhällsaktörer berörs också: enligt Ulf har forskare en tradition av att beskriva och svara på frågan "hur är det?", men tar sällan på sig rollen av att berätta "vad som ska göras". Detta gäller i synnerhet naturvetare, och de närvarande är överens om att ska institutet kunna skapa rekommendationer inom det marina miljöområdet krävs det en del nya metoder och tvärvetenskapliga angreppssätt.

Avslutande kommentarer från Anna Jöborn

Anna avslutar dagens rundabordsmöte med att summera de presentationer och den diskussion som har förts av de närvarande som innehållsrik och berikande. Hon konstaterar att:

- informationsproblematiken är central för samtliga aktörer verksamma inom den marina miljön, både att sammanställa den, öka tillgängligheten och med rätt nivå med avseende på mottagare;
- att det är svårt att identifiera rätt målgrupper och problemägare kring olika marina frågeställningar – de är så många!
- och att det finns ett tydligt behov av myndighetskoordinering – både mellan de olika geografiska nivåerna och över sektorsgränser.

Vid tangenterna,
Anders Ahlbäck